

GLOBALLASHUV VA UNING BIZNESGA TASIRI

Zoxirov Mehridin Zokirjon o'g'li

*Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi,
magistr tinglovchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv jarayoni va uning biznes faoliyatiga ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilinadi. Globallashuv xalqaro savdo, investitsiya, texnologiya va mehnat taqsimoti orqali bozorlarni integratsiyalashib borishiga olib kelib, korxonalar uchun yangi imkoniyatlar (yangi bozorlar, xarajatlarni optimallashtirish, innovatsiya va kooperatsiya) hamda yangi xatarlar (ta'minot zanjiri uzilishlari, geosiyosiy cheklovlar, valyuta va regulativ tavakkalchilik)ni yuzaga chiqaradi. Maqolada global qiymat zanjirlari, xalqaro savdo va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar dinamikasi, raqamli transformatsiya hamda "regionalizatsiya va barqarorlik" (resilience) kun tartibi biznes strategiyalarini qayta shakllantirayotgani yoritiladi. Xulosa qismida kompaniyalar uchun globallashuv sharoitida raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladigan yondashuvlar umumlashtiriladi.

Kalit so'zlar: Globallashuv, xalqaro savdo, global qiymat zanjirlari, TTXI (FDI), raqamli savdo, raqobatbardoshlik, ta'minot zanjiri, risklarni boshqarish, regionalizatsiya.

Abstract: This article examines globalization and its impact on business. Globalization integrates markets through trade, investment, technology diffusion, and international division of labor, creating opportunities such as market expansion, cost optimization, innovation, and cross-border partnerships, while also increasing risks related to supply-chain disruptions, geopolitical constraints, and regulatory and currency volatility. The paper highlights the role of global value chains, trends in international trade and foreign direct investment, the acceleration of digitalization, and the growing focus on resilience and (re)regionalization. The conclusion summarizes practical implications for firms seeking sustainable competitiveness under globalization.

Keywords: globalization, international trade, global value chains, foreign direct investment (FDI), digital trade, competitiveness, supply chain, risk management, regionalization.

Globallashuv — bu iqtisodiy, texnologik va institutsional jarayonlar natijasida mamlakatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning chuqurlashishi, bozorlar, kapital va bilim oqimlarining tezlashishi hamda biznes faoliyatining transmilliylashuvidir. Amaliy nuqtayi nazardan globallashuv kompaniyalar uchun ikki tomonlama natija beradi: bir tomondan, u

bozorlarni kengaytiradi va biznesga o‘shirish “maydoni” yaratadi; ikkinchi tomondan, raqobatni keskinlashtiradi, risk profilini murakkablashtiradi va boshqaruv sifatiga qo‘yiladigan talablarni oshiradi. Bugungi sharoitda globallashtirishni faqat savdo hajmlarining o‘shirishi bilan emas, balki ishlab chiqarishning xalqaro fragmentatsiyasi va qiymat yaratishning turli mamlakatlar bo‘ylab taqsimlanishi bilan tushuntirish to‘g‘riroq bo‘ladi. Jahon Banki global qiymat zanjirlari (GVC) ishlab chiqarish jarayonining xalqaro bo‘linishi ekanini va ularda ishtirok etish ish o‘rinlari hamda iqtisodiy o‘shirishga turtki berishi mumkinligini ta’kidlaydi. [1].

Globallashtirishning biznesga eng ko‘rinadigan ta’siri bozorlar kengayishi va eksport/import imkoniyatlarining ortishi orqali namoyon bo‘ladi. Savdo hajmlarining kengayishi, ayniqsa, xizmatlar va raqamli yetkazib beriladigan xizmatlar ulushi oshib borayotgan sharoitda kompaniyalar uchun yangi model va daromad manbalarini yaratadi. Jahon savdosi statistikasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda tovarlar va tijoriy xizmatlar savdosi qiymati 32,2 trln AQSh dollariga yetib, xizmatlar savdosi o‘shirishi tovarlar savdosiga nisbatan tezroq bo‘lgan. Bu holat biznes uchun “faqat mahsulot” emas, balki servis, logistika, moliyaviy va IT-xizmatlar orqali qiymat zanjirini to‘ldirish, xizmatlar eksporti va masofaviy xizmat ko‘rsatish (outsourcing) imkoniyatlarini kuchaytiradi.

Ikkinchi katta ta’sir — xarajatlar va samaradorlik logikasining global miqyosda qayta qurilishidir. Kompaniyalar resurslar arzonroq yoki malaka yuqoriroq bo‘lgan hududlarda ishlab chiqarish, yig‘ish, logistika yoki qo‘llab-quvvatlovchi funksiyalarni joylashtirish orqali tannarxni pasaytirishga intiladi. Biroq aynan shu global taqsimlanish ta’minot zanjiri xatarlarini ham keskin oshiradi: pandemiya davridagi uzilishlar, geosiyosiy taranglik va transport-logistika cheklovlari global bog‘liqlikning “narxi” borligini ko‘rsatdi.

OECD tahlillarida ta’minot zanjiri barqarorligini “izolyatsiya” bilan emas, balki savdoni yengillashtirish, xizmatlar sifati, raqamli tayyorgarlik va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish orqali ta’minlash samaraliroq ekani urg‘ulanadi[2]. Bu biznes uchun strategik xulosa beradi: faqat eng arzon ta’minot emas, balki diversifikatsiya, zaxira quvvat, muqobil yetkazib beruvchi va shaffof logistika monitoringi raqobatbardoshlikning muhim qismiga aylanadi.

Uchinchi yo‘nalish — globallashtirishning investitsiya va kapital oqimlari orqali biznesni transformatsiya qilishidir. To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (TTXI/FDI) transmilliy kompaniyalar, qo‘shma korxonalar, “greenfield” loyihalar va texnologiya transferi orqali mahalliy biznes ekotizimiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi: yangi boshqaruv standartlari, ta’minotchi tarmoqlar, eksport imkoniyatlari va mehnat bozorida yangi malakalar talabi shakllanadi. UNCTAD World Investment Report 2024 ma’lumotida 2023-yilda global FDI oqimlari taxminan 1,3 trln AQSh dollari atrofida bo‘lgani, rivojlanayotgan mamlakatlarga yo‘naltirilgan oqimlar esa pasaygani qayd etiladi[3].

Shu bilan birga, UNCTADning keyingi monitoringlarida FDI dinamikasini baholashda “conduit” iqtisodiyotlar orqali o‘tuvchi oqimlar ta’siri katta ekani va “real” tendensiyalarni alohida ko‘rish zarurligi ham ko‘rsatiladi[4]. Biznes nuqtayi nazaridan bu shuni anglatadiki, investitsiya muhiti raqamli ruxsat berish jarayonlari, tartib-taomillar soddaligi, shaffoflik va infratuzilma bilan tobora ko‘proq bog‘lanadi; raqobat esa kapitalni jalb qilish bo‘yicha ham kuchayadi.

To‘rtinchi ta’sir — standartlar, regulatsiya va korporativ boshqaruvning globallashuvi. Xalqaro bozorlarga chiqish faqat narx va sifat emas, balki sertifikatlash, texnik reglamentlar, intellektual mulk himoyasi, ma’lumotlarni boshqarish, ESG va komplayens talablarini ham bajarishni talab qiladi. Natijada kompaniyalar ichki jarayonlarini hujjatlashtiradi, audit madaniyatini kuchaytiradi, shaffoflik va hisobdorlik mexanizmlarini joriy qiladi. Bu jarayon bir tomondan xarajatni oshirishi mumkin, lekin ikkinchi tomondan ishonch va bozor kirish imkoniyatini kengaytiradi.

Beshinchi yo‘nalish — raqamli globallashuv va xizmatlar iqtisodiyoti. Elektron tijorat, platforma iqtisodiyoti, bulutli servislari, masofaviy ish, xalqaro frilans va raqamli marketing geografik masofani qisqartirdi. Jahon savdosida xizmatlar ulushining oshib borishi va “digitally delivered services” segmenti kengayishi ham biznes modellarining raqamli komponenti kuchayganini ko‘rsatadi. Bu esa kompaniyalardan kiberxavfsizlik, ma’lumotlar siyosati, raqamli mijoz tajribasi va onlayn reputatsiya boshqaruvi bo‘yicha yangi kompetensiyalarni talab qiladi.

Shu bilan birga, globallashuvning hozirgi bosqichi “cheksiz integratsiya” emas, balki “qayta sozlanayotgan integratsiya” sifatida ham namoyon bo‘lmoqda. Savdo va investitsiya oqimlariga geosiyosiy omillar, sanoat siyosati, sanksiyalar, bozor fragmentatsiyasi va “friend-shoring/near-shoring” kabi yondashuvlar ta’siri kuchaydi. Bunday sharoitda biznes uchun eng muhim masala — global imkoniyatlardan foydalanish bilan birga, risklarni boshqarishning tizimli modelini yaratishdir: bozorlar diversifikatsiyasi, ta’minotchilar portfeli, valyuta xedji, logistika muqobiligi, hamda huquqiy-regulyativ monitoring.

Xulosa: Globallashuv biznes uchun bir vaqtning o‘zida o‘sish dvigateli va murakkab risklar manbai hisoblanadi. U kompaniyalarga yangi bozorlar, hamkorlik, texnologiya va kapitalga kirish imkonini beradi, global qiymat zanjirlari orqali ishlab chiqarish va servislarni samaraliroq tashkil etishga undaydi. Ayni paytda globallashuv ta’minot zanjiri uzilishlari, geosiyosiy cheklovlar, regulativ talablar va bozor fragmentatsiyasi kabi omillar bilan biznesning barqarorlik talablari kuchayishini anglatadi. Shuning uchun muvaffaqiyatli kompaniyalar globallashuvni “faqat ekspansiya” emas, balki “integratsiyalashgan strategiya” sifatida ko‘radi: raqamli transformatsiya, diversifikatsiya, komplayens, hamda risklarni boshqarish orqali global raqobatda uzoq muddatli ustunlikka erishadi.

References

1. World Bank. *World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains* (GVC ulushi va ta'siri). Всемирный банк.
2. UNCTAD. *World Investment Report 2024* (FDI tendensiyalari va “economic fracturing”). UN Trade and Development (UNCTAD)+2UN Trade and Development (UNCTAD)+2
UNCTAD. *Global Investment Trends Monitor, No. 48* (FDI baholashda “conduit” oqimlari farqi). UN Trade and Development (UNCTAD)
3. OECD. Global value and supply chains sahifasi va Supply Chain Resilience Review (relokatsiya xarajatlari, resilience yondashuvi).
4. Suyunov D.X., Qodirov T.U., Umarova R.Z. Boshqaruv etikasi va korporativ madaniyat. Darslik: T.: 2025, 475 bet.
5. Suyunov D.X., E.A. Xoshimov, Sh.A. Xusainov Korporativ boshqaruv: muammolar va zamonaviy yechimlar. 2018. 220 bet.
6. Suyunov D.X., S.E. Elmirzayev Korporativ boshqaruv. Darslik–Toshkent 2022. 450 bet.
7. Suyunov D.X., A.T. Kenjabayev, A. Ro‘ziyev Elektron tijorat. 2023. 450 bet.